

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของการศึกษา

ในสังคมปัจจุบันเมื่อมีการกระทำความผิดทางอาญาเกิดขึ้น หน้าที่ในการดำเนินคดีโดยหลักแล้วตกอยู่แก่รัฐซึ่งรัฐจำเป็นต้องหาดุลยภาพระหว่างการจัดการกับอาชญากรรมด้วยการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษอย่างมีประสิทธิภาพ และการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลมิให้ถูกล่วงละเมิดจากการกระทำอันมิชอบของเจ้าพนักงาน ส่งผลให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในสมัยใหม่นอกจากจะมุ่งเอาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษแล้วยังได้ให้ความสำคัญกับการสร้างหลักประกันแก่สิทธิเสรีภาพของประชาชนซึ่งรวมถึงการให้ความคุ้มครองต่อผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาด้วยเช่นเดียวกัน

อารยประเทศทั้งหลายในโลกไม่ว่าจะเป็น ประเทศอังกฤษ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศฝรั่งเศส ประเทศเยอรมนี ประเทศญี่ปุ่น ก็ล้วนแต่มีบทบัญญัติที่ให้การคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหาย และจำเลยในคดีอาญา ทั้งในรัฐธรรมนูญ และกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งเมื่อพิจารณาในบริบทของประเทศไทยก็พบว่ากระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยได้ดำเนินตามครรลองแห่งยุคสมัยมาเป็นเวลานาน แต่ในบางครั้งอาจพบว่าหลักการของกฎหมายที่สำคัญบางประการยังคงไม่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับนานาอารยประเทศ กล่าวคือ ในเรื่องการแสวงหาพยานหลักฐานนั้น เจ้าพนักงานมักมุ่งแสวงหาแต่พยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิดแก่ผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาเท่านั้น โดยละเลยการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา จนในบางครั้งทำให้บุคคลบางคนต้องตกเป็นจำเลยในคดีด้วยความผิดพลาด (Miscarriage of Justice) และนอกจากนั้น บุคลากรในกระบวนการยุติธรรมมักมองข้ามความรู้สึกของผู้เสียหายที่เป็นผู้ที่ได้รับผลร้ายจากการกระทำความผิดนั้นโดยตรง มิใช่เป็นแต่เพียงบุคคลที่จะใช้เป็นพยานเพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลยเท่านั้น

ประเทศไทยมีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เมื่อ วันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๔¹ ซึ่งมีการบัญญัติให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา และจำเลยใน

¹ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ หน้า ๕๔๔ ลงวันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๔๗๔

คดีอาญาไว้หลายประการและก็ยังคงใช้หลักการเดิมแต่นั้นมา และได้มีการบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๔๒ จนกระทั่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้มีการปรับปรุงหลักเกณฑ์ดังกล่าวเสียใหม่ โดยมีการบัญญัติให้ความคุ้มครองแก่ผู้เสียหายในคดีอาญา²ไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 มาตรา 245 ที่ให้สิทธิได้รับการช่วยเหลือจากรัฐหากได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดอาญาของบุคคลอื่น³

เพื่อให้มีการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 245 ดังกล่าว จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และต่อมาได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 และ มาตรา 44/2 เพื่อให้ผู้เสียหายมีสิทธิที่จะร้องขอในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์เพื่อให้ศาลบังคับให้จำเลยใช้ค่าสินไหมทดแทน นอกเหนือจากกรณีที่พนักงานอัยการอาจเรียกร้องแทนผู้เสียหายเฉพาะกรณีเรียกคืนทรัพย์สินและราคาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43

สำหรับบุคคลที่ตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและถูกคุมขังในระหว่างพิจารณาคดี หากศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าจำเลยมิได้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด จำเลยก็มีสิทธิที่จะได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามสมควร ตลอดจนได้รับสิทธิที่เสียไปเพราะการนั้นกลับคืน ดังที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 246 โดยมีพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และกฎหมายที่เกี่ยวข้องรองรับสิทธิของจำเลยในกรณีดังกล่าวเช่นกัน

แม้ในปัจจุบันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 จะได้ถูกยกเลิกไปแล้ว แต่สิทธิในการได้รับการเยียวยาของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา ก็ยังคงได้รับการรับรองไว้โดย

² นอกจากที่กล่าวแล้วก็อาจเห็นได้จาก รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐ มาตรา ๓๓ ,๒๓๙'

³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 มาตรา 245 บัญญัติว่า “บุคคลซึ่งเป็นผู้เสียหายในคดีอาญามีสิทธิได้รับความคุ้มครอง การปฏิบัติที่เหมาะสม และค่าตอบแทนที่จำเป็น และสมควรจากรัฐ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ” ทั้งในวรรคสองของบทบัญญัติมาตราดังกล่าวนี้นี้ยังได้บัญญัติรับรองสิทธิของบุคคลในกรณีดังกล่าวไว้อีกด้วยว่า “บุคคลใดได้รับความเสียหายถึงแก่ชีวิตหรือร่างกายหรือจิตใจ เนื่องจากการกระทำความผิดทางอาญาของบุคคลอื่นโดยตนมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดนั้น และไม่มีโอกาสได้รับการเยียวยาโดยทางอื่น บุคคลนั้นหรือทายาทย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ ทั้งนี้ตามเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ ”

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 ในส่วนที่ 4 ว่าด้วยสิทธิในกระบวนการยุติธรรม มาตรา 40 (5)⁴ กล่าวคือ ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลยในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครอง และความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ส่วนค่าตอบแทน ค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายที่จำเป็น ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

สิทธิที่จะได้รับการเยียวยาตามกฎหมายข้างต้นนี้มีทั้งส่วนที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบ ละเมิดที่ผู้เสียหายหรือจำเลยอาจเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนจากผู้ที่ทำให้ตนเสียหายตามสภาพที่เป็นจริง และส่วนที่เป็นหลักการสงเคราะห์ช่วยเหลือที่ผู้เสียหายหรือจำเลยควรได้รับจากรัฐในฐานะที่เป็นรัฐสวัสดิการ (Social Welfare) เมื่อบุคคลดังกล่าวไม่มีโอกาสได้รับการบรรเทาความเสียหายโดยทางอื่น หลักการที่บุคคลจะได้รับความช่วยเหลือจากรัฐถือเป็นเรื่องใหม่สำหรับสังคมไทยและขึ้นอยู่กับนโยบายทางสังคมของรัฐ นอกจากนี้ยังจะต้องอาศัยกฎหมายวางหลักเกณฑ์รับรองสิทธิของบุคคลเพื่อให้เกิดความชัดเจนและเป็นธรรม

เนื่องจากสิทธิเรียกร้องทางแพ่งของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาเป็นสิทธิที่ได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ และเป็นภารกิจของรัฐที่ต้องจัดระบบอำนวยความสะดวกให้มีประสิทธิภาพ เพื่อให้สามารถแก้ไขความเดือดร้อนของประชาชนที่เกี่ยวข้อง และเพื่อสร้างความเป็นธรรมในสังคมให้เกิดขึ้นได้โดยรวดเร็ว จึงเป็นการสมควรที่จะต้องทำการศึกษาติดตามผลที่เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาความเสียหายของผู้เสียหายในคดีอาญา ตลอดจนศึกษาแนวทางที่เหมาะสมเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการใช้สิทธิดังกล่าว

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาแนวคิดในการกำหนดสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาทั้งในส่วนที่เป็นค่าสินไหมทดแทนเพื่อละเมิด และส่วนที่เป็นการสงเคราะห์ช่วยเหลือจากรัฐ

⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 มาตรา 40 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิในกระบวนการยุติธรรมดังต่อไปนี้ ... (5) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลยและพยานในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครอง และความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ส่วนค่าตอบแทน ค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายที่จำเป็น ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ”

2. เพื่อศึกษาถึงรูปแบบ วิธีการและหลักเกณฑ์ การใช้สิทธิเรียกร้องเยียวยาของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ทั้งในกระบวนการยุติธรรมและการขอรับค่าชดเชยจากรัฐ
3. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ในกรณีที่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาประสงค์จะขอรับการเยียวยาความเสียหาย ทั้งที่เป็นการใช้สิทธิเรียกร้องการเยียวยาในกระบวนการยุติธรรมและการขอรับค่าชดเชยจากรัฐ
4. เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนารูปแบบ วิธีการ และหลักเกณฑ์ในการใช้สิทธิเรียกร้องการเยียวยาในกระบวนการยุติธรรม ตลอดจนการขอรับการชดเชยจากรัฐของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา
5. เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะการปรับปรุงแก้ไขแนวทางปฏิบัติของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายเสนอต่อสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบและนำเสนอคณะรัฐมนตรีต่อไป

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษานี้มุ่งศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาความเสียหายของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาเฉพาะในเชิงทรัพย์สิน และแนวทางในการใช้สิทธิเรียกร้องระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องและการขอรับค่าตอบแทนจากรัฐ โดยศึกษาหลักเกณฑ์ทางกฎหมายและแนวทางปฏิบัติที่เกิดขึ้นจริงทั้งที่เกี่ยวข้องกับหลักการตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และกฎหมายอื่นๆ เพื่อให้ทราบแนวความคิดตามกฎหมายไทย ตลอดจนสภาพปัญหาและอุปสรรคในการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา และศึกษากฎหมายต่างประเทศที่เป็นแบบอย่างที่ดีในการคุ้มครองสิทธิที่จะได้รับความเยียวยาความเสียหายของบุคคลดังกล่าว เพื่อนำมาประมวลเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขปัญหาในเชิงบริหารงานยุติธรรมทางอาญา และการพัฒนากฎหมายต่อไป

1.4 วิธีการศึกษาวิจัย

ดำเนินการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศรวมถึงการเก็บข้อมูลจากศาล หน่วยงานของรัฐ และบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการเยียวยาความเสียหายของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญารวมทั้งการจัดประชุมระดมความคิดเห็นอย่างมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน และผู้เกี่ยวข้องใน 4 ภาค ภาคละ 1 ครั้ง รวม 4 ครั้ง การประชุมส่วนกลาง 1 ครั้ง และการนำเสนอผลการศึกษา

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงแนวความคิดในการกำหนดสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา ทั้งในส่วนที่เป็นค่าสินไหมทดแทนเพื่อละเมิด และส่วนที่เป็นการสงเคราะห์ช่วยเหลือจากรัฐ
2. ได้ทราบถึงรูปแบบ วิธีการ และหลักเกณฑ์การใช้สิทธิเรียกร้องการเยียวยาของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ทั้งในกระบวนการยุติธรรมและการขอรับค่าตอบแทนจากรัฐ
3. ได้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ในกรณีผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาประสงค์จะขอรับการเยียวยาความเสียหาย ทั้งในการใช้สิทธิในกระบวนการยุติธรรมและการขอรับค่าตอบแทนจากรัฐ
4. ได้ทราบถึงแนวทางในการพัฒนารูปแบบ วิธีการ และหลักเกณฑ์ในการใช้สิทธิเรียกร้องเยียวยาความเสียหายของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา
5. ได้ข้อเสนอในการแก้ไขปรับปรุงการปฏิบัติงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาความเสียหายของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา